

[B] **MATERIAAL VOOR EEN SCHRIJVERSPORET.
BIJ DE DAGBOEKEN VAN DANIEL ROBBERECHTS**

Verrassend: een 'nieuw' boek van Daniël Robberechts (1937-1992), achttien jaar na zijn zelfgekozen, minutieus geplande dood. Het betreft zijn *Dagboek '68-'69* en is dus het vervolg op twee eerder gepubliceerde dagboeken, die van '64-'65 en '66-'68, een kwarteeuw geleden gepubliceerd in respectievelijk 1984 en 1987. Het nieuwe, derde deel (niet werkelijk het derde deel, er gaan nog ettelijke ongepubliceerde, mogelijk ook niet meer beschikbare delen aan vooraf) verschijnt ook bij de derde uitgeverij. Robberechts' moeizame verhouding met zijn uitgevers krijgt dus een passend postuum vervolg. Als het in dit tempo doorgaat (er ligt nog een kwarteeuw dagboeken te wachten) wordt dit project deze eeuw niet meer afgesloten.

Dan dringt zich allereerst de vraag op voor wie dit erg is. Zat er iemand op dit dagboek te wachten? Robberechts was betrekkelijk lang een schrijver zonder boek, vervolgens, nadat zijn eerste werk gepubliceerd was, nam zijn wantrouwen tegen het bestaande boek, de literatuur, de literaire wereld zulke extreme vormen aan dat hij een schrijver zonder uitgever en nagenoeg zonder lezers werd. Inderdaad nagenoeg; zijn immense, in eigen beheer uitgegeven, gestencilde, losbladige maar in ondoorgrondelijke volgorde verstuurde *tijd*SCHRIFT werd waarschijnlijk nog door enkele tientallen mensen gevolgd. Op het verschijnen van zijn *Nagelaten werk* (1994) onder de vermoedelijk opzettelijk onuitspreekbare titel *TØT* (onder meer een contaminatie van 'totaal' en 'text') volgde in Nederland een oorverdovende stilte. In Vlaanderen zal het niet heel anders zijn geweest.

De nieuwe dagboekuitgave kan dus onmogelijk op een geïnteresseerd lezerspubliek rekenen. Nu geldt dat natuurlijk voor elk boek dat het zonder tv-publiciteit moet stellen en zeker elk boek dat aan geen enkele literaire conventie beantwoordt, maar voor een dagboek, dat toch per definitie betrekking heeft op iemands privé-actualiteit, en dan nog een dagboek van een onbekende schrijver van meer dan veertig jaar geleden, geldt dat in verhevigde mate. Die kloof is te groot, ook voor de oudere, welwillende lezer met vage herinneringen aan het vroegere werk.

Alleen door het boek uitgebreid in te leiden en te annoteren zou die kloof enigszins gedicht kunnen worden. Maar dat is niet gebeurd. De anderhalve pagina Verantwoording en de namenlijst zonder toelichting achterin zijn bij lange na niet voldoende.

Niet dat Robberechts zich speciaal tot literaire lezers richtte, integendeel zelfs. Ook kon hij leven met de gedachte te schrijven zonder actuele lezers, als er dan in elk geval maar *potentiële* lezers waren. En die zijn er zolang zijn boeken te krijgen zijn. Stel dat zo'n potentiële lezer – laten we zeggen: een jonge, enthousiaste geschiedenisstudent met speciale belangstelling voor 1968, per slot van rekening het aan opzienbarende gebeurtenissen rijkste jaar uit de tweede helft van de twintigste eeuw – besluit tot aanschaf van *Dagboek '68-'69*. Zou hij een duidelijker beeld krijgen van die inspirerende jaren?

Misschien zou hij, aangemoedigd door het curieuze radicalisme van de auteur, voor wat hoognodige context op zoek gaan naar secundaire literatuur. Veel zou hij in de Nederlandse archieven niet vinden. Twee essays van Jacq Vogelaar, beide in *Meer speelruimte* (1998) en twee van mij, waarvan het grootste oorspronkelijk in *Ons Erfdeel* stond

(1995, nummer 2) en later in *Dag lieve vis* (1996) werd opgenomen. De titel van dat essay – 'De droom van een onbespied bestaan' – zou de jonge geschiedenisstudent in eerste instantie waarschijnlijk bevreemden. Had hij immers al bladerend niet juist het idee gekregen van een uit de school klappende, zich zonder veel reserves prijsgevende, om niet te zeggen 'exhibitionistische' dagboekschrijver? Deed deze Daniël Robberechts niet op het schaamteloze af uitspraken over vrienden en collega's, over zijn seksuele obsessies en zijn pornografische fantasieën? En dat terwijl deze auteur, naar hij begreep, zijn dagboeken weliswaar niet als literatuur beschouwde, maar zeker ook niet alleen voor eigen gebruik bijhield; hij schreef ze wel degelijk met het oog op andere lezers.

Minstens zo vreemd zou de jonge geschiedenisstudent het vinden dat deze schrijver zo kon tobben over zijn deelname aan een boekenbeurs. Onbegrijpelijk, hij had altijd gedacht dat schrijvers contact met hun lezers juist op prijs stelden, dat ze geen gelegenheid onbenut lieten om zich publiekelijk te tonen, en zeker op een boekenbeurs waar ze uit eigen werk konden voorlezen en met collega's en andere belangstellenden konden discussiëren.

Daniël Robberechts, Foto Stan Kenis.

Was die kritische openbaarheid niet juist iets van de jaren zestig? Maar nee, Daniël Robberechts maakte daar een geweldig probleem van, schreef er brieven over en belegde vergaderingen met collega's over een algemene boycot. En daar deed hij nogal gewichtig over: "Een schrijver aanvaardt niet alleen dat zijn lichamelijke aanwezigheid beperkt blijft tot het geschrift, hij kan dit feit nog actief aanwenden ten gunste van het geschrift. Dan vermijdt hij elke vorm van aanwezigheid die met zijn aanwezigheid in het geschrift zou interfereren."

Langzaam werd het de jonge geschiedenisstudent een beetje duidelijk. Hij had met iemand te doen die danig met zichzelf in de knoop zat. Vermoedelijk sloeg dat gedroomde onbespiede bestaan daar op: de man voelde zich, mensenschuw als hij was, al gauw bekeken, beschaamd en gekleineerd. Misschien was hij daarom, na "discreet maar grondig" met zijn ouderlijke milieu – "een stand, een status, een klasse" – te hebben gebroken, ook wel kluizenaar-schrijver geworden in zo'n treurig non-descript gehucht op de Vlaams-Waalse taalgrens.

In gezelschap, welk dan ook, voelde hij zich ongelukkig, in Amsterdam zelfs radeloos. Ergens tussen zijn zevende en tiende moest dat zijn begonnen, "van toen af is alles verwrongen geweest, eerst door mijn ouders, later door de buitenwereld en door mij." Regelmatig laat hij weten "niets, maar helemaal niks" te verwachten, "noch van deze maatschappij, noch van bekenden". Niet verwonderlijk dat hij nogal eens met zelfmoord-gedachten speelt. Bijvoorbeeld in oktober 1970, blijktens *Praag schrijven*, een uit de dagboeken voortgekomen 'roman': "Nog nooit was het zo duidelijk, zo categorisch: dat je er zelf een einde aan moet maken. Dat wie nalaat eigenzinnig zelf de laatste stap te zetten in het onbekende, er met man en macht in wordt gesleept als een vernederde."

Een ongelukkige man, een man zonder flair, een dwingeland ook. Iemand die blijkt geeft – en vermoedelijk ook last had – van een angstwekkende morele rigourosheid. Tussenwegen of compromissen zijn ondenkbaar, elke keuze staat onder een dwingende alternatievendwang. Het beeld dat de jonge geschiedenisstudent van de jaren zestig had als van een vrolijke, zorgeloze tijd, van ludieke acties en optimistische grensverkenningen, moest nodig worden bijgesteld; deze man was een en al bittere

ernst en eenduidigheid. Nooit eerder had de verbaasde jonge geschiedenisstudent iets gelezen van een schrijver zo volmaakt gespeend van humor.

Zelf sprak Robberechts strijdvaardig van een "compromitterend schrijverschap", het adjectief gold kennelijk als bewijs van vooruitstrevendheid. In hetzelfde betekenisveld ligt het woord "eigenzinnig", zijn lievelingswoord. Maar er gaat zo te zien veel onverwerkte frustratie, veel dwang, veel meedogenloosheid, veel zelfhaat schuil in dat woord. De dagboekschrijver beschouwde het onverbloemd tonen van al die misère als teken van eerlijkheid. Hij wantrouwde literatuur omdat daar altijd sprake was van herschrijven, bewerken, interpreteren. In zijn ogen: het vervalsen van de realiteit. Daarvan – een ongekende naïviteit voor een zo hyperbewuste schrijver – zou in zijn dagboeken geen sprake zijn, daarin zou de werkelijkheid op haar allerwerkelijkst voorkomen, kaal, onbesmet, als op de eerste dag.

Dagboek '68-'69 is op zijn best materiaal voor een schrijver. Tegen dat woord zou Robberechts waarschijnlijk geen bezwaar hebben gehad, hij gebruikte het zelf voor zijn in 1972 begonnen literaire grondslagenonderzoek in gestencilde afleveringen, *Schrift – materialen vooreen eigentijdse praktijk van het schrijven*, de voorloper van *tijdSCHRIFT*. De vroege dagboeken zouden interessant materiaal kunnen zijn geweest voor een afgewogen, liefst niet compromisloos zelfportret, bijvoorbeeld een jaar of twintig na dato, toen de auteur zijn strenge taboe op 'fictie' toch al had laten varen. Nu, anno 2010, zou het materiaal kunnen zijn voor een boeiend portret van een radicale, tot zelfdestructie geneigde schrijver – misschien een klus voor de geïnteresseerd geraakte jonge geschiedenisstudent.

CYRILLE OFFERMANS

DANIËL ROBBERECHTS, *Dagboek '68-'69*, het balanseer, Aalst, 2010, 256 p.